

Slovanska knjižnica & KUD Logos
Pogovorni večeri

philo
Logos

05

Četrtek, 14. februar 2008, ob 19. uri
dvorana Slovanske knjižnice
Einspielerjeva 1, Ljubljana

Izhodišče za razpravljanje ob knjigi
Vladimirja Jenkélévitscha *Paradoks morale*
je vprašanje:
Ali je mogoče ljubiti in biti?

Večer bosta uvedla
BORIS ŠINIGOJ IN DR. FRANCI ZORE

Vladimir Jankélévitch
Paradoks morale
Ljubljana: Apokalipsa, 2006

IZBRANI ODLOMEK

9. *Biti brez ljubiti, ljubiti brez biti.*
Preplet minimalnega egoizma in maksimalnega altruizma.

Dovodna posledica odvodnega zagona. Obstajati je najmanjša težava! Ta fizični in masivni minimum je temeljna neprosojnost, brez katere žrtvovanje ne bi moglo ničesar žrtvovati. Da obstaja nesebičnost, je nujen vsaj minimum sebičnih interesov, brez katerega odrekanje ne bi bilo smiselno, brez katerega bi bilo žrtvovanje samo pretvarjanje, navadnaretorična figura. Tudi tu trčimo na neizbežno notranje protislovje, ki predstavlja vso paradoksnost morale: neki osnovni egoizem, inherenten samobitju je minimalni in na nek način vitalni pogoj altruizma! Pogoj je že po definiciji moč zvesti na besedno abstrakcijo brez intencionalne duše in življenja: glagol ljubiti mora imeti navadno osebek, neki logično-slovnični osebek v imenovalniku ... Gre za negativni, abstraktni in povsem formalni pogoj. Ali lahko rečemo vsaj, da je bitje, ljubeče bitje temelj ljubezni? Da bi ljubili, moramo namreč najprej biti. Že po definiciji. To je tako očiten truzem, da je že kar komičen. Toda ta temelj je povsem nekaj pojmovnega in nedoločnega: logičnoslovnični osebek še ni ljubimec! Če obstaja ljubezen, potem obstaja na splošno nujno tudi nekdo, za katerega se zdi, da ljubi, ki trdi, da ljubi, oziroma, ki sečuti poklicanega, da ljubi ... Vendar ta nekdo lahko dela povsem druge stvari, kot pa da ljubi. Na primer: požira, prebavlja, diha in tako dalje. Je potencialni osebek vseh mogočih glagolov. Med drugim občasno izvede tudi dejanje ljubezni, ne da bi bil v svojem bistvu *ljubimec*. Ni niti »nekdo«! Truizmi, ki jih je moč izreči o njegovi substancialnosti, nikakor ne zadostujejo, da bi se zapolnila praznina. - Altruist je, ker vztraja v egoizmu! Paradoksalnemu razmerju med obema nasprotjema lahko damo še bolj dramatičen in strasten smisel. Če ne bi dosegli niti kančka altruizma, bi težko postali kaj drugega kot debeločozni moralni nosorogi ali pogoltni krokodili. Prav tako pa ne bi mogli preseči infinitezimalne filautie, ne da bi se sam altruizem razkrojil v ekstazi neobstoja in krhkosti, ne da bi sam sebe izničil v niču

jaza. Če vsaj atom egoizma, kanček čutnosti ali drobec samoljubja ne zastre naše moralne prosojnosti oziroma ne omadežuje naše duhovne čistosti, potem tudi samozatajevanja ni več. Če ni altruista, potem tudi altruizem izpuhti. Na videz trdni subjekt, subjekt brez zavesti, slepi subjekt, ki ga teži inflacija samobitja, v najboljšem primeru izbere, da bo ljubil samega sebe oziroma da bo ljubil svojo ljubezen, da bo občutil svoje lastne občutke. Vendar pa je samoljubje fiktivna odprtina, saj ne zre v drugost drugega, kot na stežaj odprto okno gleda v zunanji svet, temveč zre na sebe in na samega, torej dobesedno na samega sebe. Egoist preusmeri odvodni tok, katerega naravno poslanstvo bi bilo, da vodi k človeški družbi, in ga zapravi zato, da ljubi samega sebe. Takšno je grozljivo početje *amor sui*. Krožnost te ljubezni je znamenje poraza, zlorabe, introvertiranih in celo retrovertiranih vzgibov, gibanja, ki ne pripelje nikamor. Gre za ljubezen, ki se pretvarja. Oziroma z drugačnimi prisposodobami: človek, ki ga napihuje filautia, je v resnici le poln samega sebe. To pomeni, da je povsem prazen. Nadutež, kot ga lahko ustrezno imenujemo, boleha za aerofagijo in celo avtofagijo. Hrani se z zrakom, žre oblake, predvsem pa svojo lastno tvarino. Pogreza se v svojo zadovoljno mirno vest, v svojo dobro prebavo in svojo zadostnost.

Sedaj pa obnovimo dvosmernost težko opredeljivega razmerja, ki se vzpostavlja med bitjo in ljubeznijo in ki na koncu pripelje do nestanovitnega preobrata obeh polov.

I. Poglejmo si najprej telo brez glave in duše, kar je bitje brez trohice ljubezni, pošast jazovstva, strašni diplodok. In vendar ... še veliko manjka, da bi bil ego stalno zanikanje, golo zanikanje ljubezni. Vedno smo odklanjali poenostavitve v obliki manihejske polarnosti. Svojo odklanjanje smo predstavili na naslednji način: bit ni enostavno samo ovira, ampak je, povedano nekoliko bolj zapleteno in celo protislovno, organ-ovira. Ljubezni ponudi na prvem mestu temelj in oporo, četudi pri tem tvega, da bo vnema splahnela, da se bo ljubezenska gorečnost ohladila. Dokler je ljubeče bitje pripeto na telo, ima zagotovljen varen pristan v svetu fizičnih sil in znotraj družbene resničnosti. Še več! Ego svoje ljubezni posredno ne potrjuje samo s pripetostjo na telo, temveč tudi z dejstvom, da je *prireditel* hkrati tudi *opornik*, ki ljubezen kontrastivno poudari. To smo imenovali dinamika odskočne deske: inertna teža, s katero je obteženo ljubeče bitje, zagotovi ljubezni gonilo, sprožilo in dinamični vzgon, polet, ki ga izstrelji v višave. Skrivnost poleta lahko strnemo v naslednjih nekaj besed: poletje sila, ki ga ovira težnost, a to oviro, ko sprosti energijo, premaga. Ego brez dvoma ne bi

razvil takšne dinamičnosti, če ne bi v njem že dremala neka kronična slaba vest, če ga ne bi ves čas mučila nadležna slaba vest, pekoči pomisleki in nadnaravne skrbi ... Če latentna moralna vest ne bi prehitela same biti, ki pa je obstajala že veliko pred to vestjo. Vendar pa se potencialna vest ne bi nikdar boleče udejanila, če ne bi bilo tega majhnega koščka prostora, ki ga imenujemo telo in kjer vest najde svoj pristan in svoje odskočišče. Zaradi telesa zasliši glas vznemirljivega in disonantnega protislovja. Strasten odpor, obupan protest ega v meni razvnameta, podžgeta, stopnjujeta drugost drugega.

2. V popolnem nasprotju z bitjo-brez-ljubezni stoji pravljčni prizor ljubezni-brez-biti. Ljubezen, ki bi bila popolnoma ločena od prve osebe, bi bila trpeča ljubezen, potisnjena v praznino, brezmadežna in mistična ljubezen, ki ne bi več lebdela med nebom in zemljo, temveč kar onstran angelskega svoda! Takšna ljubezen je breztežna in izpuhtljiva kot privid, neoprijemljiva kot misel. Raztaplja se oziroma, bolje rečeno, izpuhteva v zrak. Jazovstvo je odvrгла, da se ta v pesku valja kot bedna cunjica. Takšna je ekstatična ljubezen, ki je z ekstraverzijo postala nekaj povsem drugega, se je prelila v nekaj popolnoma drugega in se tudi nanaša na nekaj povsem drugega. Išče dobrodošlo utelešenje in ozkost, s katerima bo ponovno zaživela. Tako se izniči v nedolčnosti. Ljubimec, ki popolnoma predano ljubi, ljubimec brez samobitja izpuhti v dimu. Najčistejši ljubimec umre zaradi čistosti in prav zaradi čistosti ni več sposoben ljubiti.

3. Ljubeče bitje v samem sebi implicira spopad čiste ljubezni in ljudožerstva. Včasih se spor razvije v hudo krizo, včasih pa v moralnem življenju vzdržuje stanje nestabilnosti in kronične dvoumnosti. Ljubljeno bitje privoli v to, da je nečisto. Nečistosti ne terja, ker bi uživalo v tem, da je nečisto, pač pa jo sprejema. Bit ni vedno zanikanje ljubezni, vendar pa ljubezen v nobenem primeru ni zanikanje biti. Bitje, ki je ego brez ljubezni, spominja na pošast. Ni niti »nekdo«, je samo nihče. Je jazovstvo brez drugosti, ego brez druge osebe. Ni niti prva oseba, saj sploh ni oseba, je samo možic! In res v tem primeru ni *nikogar, ki bi ljubil*, niti ni nikogar, ki bi *ga lahko ljubil*. Ljubimec, ki nikogar ne ljubi, ljubimec brez ljubice je komično protislovje. Nasprotno pa ljubezen, ki jo čutimo do ljubljene bitja, utemelji in oblikuje prvo osebo (subjekt) kot ljubimca in kot samobitje. Ni zadosti, če rečemo, da ljubezen ni nebit, saj je upravičeno več, veliko več kot bit: je dobesedno *nadbitl* Ego sam na sebi in intencionalna prehodnost se rodita istega dne in že ob dvojnem rojstvu tvorita nerazdružljivo soodvisnost. Nanašanje na ljubljeno bitje ni razkošje ali dopolnilna nagrada, ki bi jo ljubimec prejel za dodatek, ampak

je sestavni del ljubezni in z ljubeznijo tvori en sam dar, en sam blagoslov. Dejali smo, da bitje ni nekdo. Kar pa se tiče ega, je le-ta komaj nekdo. Nekdo bo postal šele, ko bo sam nekoga ljubil. V trenutku, ko subjekt nekoga ljubi ... Ah, kaj spet govorim! Subjekt dobi neko notranjost, ko iskreno in v dobri veri misli, da nekoga ljubi, četudi je ta partner samo izmišljen, četudi je to ljubljeno bitje breztelesno, celo neobstoječe, podobno kot privid v *Ljubezni čarovniku*. In njegova notranjost je prav ljubeča intencionalnost. Predmet glagola ljubiti v pravem pomenu besede je *ti*, druga oseba, ki je tuja oseba, ki mi je neposredno najbližja. Ta druga oseba, ki je tako blizu, a hkrati tako daleč, je moj ljubezenski tožilnik. Je moj intencionalni korelat, je predmet mojih namer, posebej ostro zarisanih namer (xax' è^ox^v): v prvi vrsti, ker ljubimec drugo osebo ljubi z izključno strastjo, ki ne dopušča nobenih delitev, pa tudi zato ker meri v osrčje sestva v njegovi najbolj konkretni, najbolj neposredni in najbolj bistveni posameznosti. Onstran biti in fizične razsežnosti, vendar pa še tostran platonske ljubezni in metafizične razpršenosti, je še prostor za ljubezen v pravem pomenu besede, ki je ostro zarisan in natančen odnos med dvema. »Ti« označuje neposredno in brez ovinkov intimno resnico ljubljene osebe, vendar pa istočasno implicitno in posredno označuje tudi resnico ljubečega. Ljubečemu razkrije njega samega. Ljubezen obnavlja, bogati in krepi življenje ljubečega. Slovnčni subjekt, ki ga pritegne, lahko bi rekli magnetično pritegne pol ljubezenskega tožilnika, zapusti kraljestvo senc in začuti, da živi silovito in strastno življenje, pri katerem sodeluje ves organizem. Ljubeči ni več osamljeni imenovalnik. Prav prisotnost drugega, ki se nahaja izven njega, v njem samem vzdržuje sladko opojnost. Ljubljeno, ki ga tikamo in ki je resnica ljubljene, je na paradoksalen in skrivnosten način tudi resnica ljubečega. Obe hkrati, tako resnica ljubeče ljubezni kot resnica ljubljene ljubezni, tvorita dvojno in preprosto resnico, ki se preprosto imenuje resnica ljubezni. resnična resnica ljubezni, njen razlog obstoja. Je dokaz njene iskrenosti, preizkusni kamen njene dejanskosti, jamstvo njene avtentičnosti. Ljubezen, ki ljubi »na splošno«, ki ne more povedati imena ljubljene osebe, takšna anonimna ljubezen je navadna potegavščina. Drugače povedano: ljubečega, ki nima nikogar, ki bi ga lahko ljubil, lahko primerjamo s človekom dejanj, ki deluje »na splošno«, ki je samo človek dejanj »sam na sebi«, ki nima kaj početi in se dolgočasi v brezdelju. Namišljeni vršilec med namišljenimi opravki umira od dolgočasia in *farniente*, podobno kot med svojimi namišljenimi ljubici umira namišljeni ljubimec ... Razen če sam brezdelnež ni *Actus purissimus*. Cisto Dejanje za to, da v svojem prostem času nekaj počne, pač ne potrebuje »zadolžitve«.